

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ: СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ ТА ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ

УДК 65.011.1 (477)

Л. А. ГРИЦИНА

Хмельницький національний університет

ОЦІНКА ВПЛИВУ КУЛЬТУРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ НА ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Визначено вплив національних культурних особливостей на формування та поширення концепції корпоративної соціальної відповідальності підприємств. Доведено зв'язок між рівнем корпоративної соціальної відповідальності підприємства та рівнем розвитку формальних інституційних об'єднань зацікавлених сторін.

The influence of culture on the formation and spread the concept of corporate social responsibility of enterprises was defined. There was proved connection between the level of corporate social responsibility of enterprise and level of development of stakeholders' formal associations.

Ключові слова: національні культурні особливості, корпоративна соціальна відповідальність, формування національної концепції.

Вступ. Корпоративна соціальна відповідальність – це новий підхід до організації діяльності підприємств, який передбачає впровадження у їх роботу практики економічної, екологічної та соціальної відповідальності перед різними групами зацікавлених сторін. Даний підхід, який зародився у середині минулого століття, пройшов у своєму розвитку довгий шлях від ідеї до загальнонаукової концепції, яка охоплює різні напрями починаючи від етичних основ соціальної відповідальності, вивчення конкретних шляхів її впровадження на підприємстві та закінчуючи формуванням стратегічного бачення дієвих механізмів подальшого розвитку та удосконалення концепції корпоративної соціальної відповідальності як на рівні підприємства чи окремої країни, так і на глобальному рівні.

Вагомий вклад у дослідження культурних та національних особливостей корпоративної соціальної відповідальності підприємств, визначення ролі та значення зацікавлених сторін у запровадженні принципів соціальної відповідальності на підприємствах різних країн внесли вітчизняні та зарубіжні вчені, а саме: Т.С. Смовженко, А.Я. Кузнецова, Б. Бертон, Л. Фар, Г. Хегарт, Дж. Орпан, А. Керолл, В. Фредерік та інші [1-5].

Однак, у науковій літературі не існує єдиної думки щодо напрямів та рівня впливу культурних та національних особливостей на формування практики соціальної відповідальності підприємств. Чисельні дослідження, які проводились вітчизняними та зарубіжними вченими, відрізнялися за методологією оцінки та використаними інструментами. Саме тому, існує необхідність у вивченні та порівнянні результатів досліджень різних вчених, визначенні ключових тенденцій та перспектив розвитку національних особливостей соціальної відповідальності підприємств з метою їх подальшого врахування при просуванні даної концепції на глобальному рівні.

Метою даної статті є визначення загальних передумов формування та поширення ідеї корпоративної соціальної відповідальності у світі, вивчення впливу культурних особливостей країн на розвиток концепції корпоративної соціальної відповідальності підприємств в умовах глобалізації.

Вклад основного матеріалу дослідження із обґрунтуванням отриманих результатів. В більшості країн світу формування інтересу до ідеї корпоративної соціальної відповідальності бізнесу можна зобразити у вигляді двох хвиль. Перша – слабка – припадає на 70-і роки ХХ століття, друга – на початок ХІХ століття, в цей час значно зріс інтерес до даного питання як серед бізнес структур, так і на державному рівні. Вчені виділяють декілька факторів, що сприяли активізації інтересу до ідеї корпоративної соціальної відповідальності у світі.

Одним з них є активізації діяльності щодо розробки та поширення етичних кодексів, яка розпочалася в середині 80-х років у академічних колах. Наприкінці 90-х років практика підготовки та затвердження внутрішньо фірмових кодексів, які містять правила поведінки працівників підприємств та принципи співпраці з партнерами, постачальниками, клієнтами та іншими зацікавленими сторонами, набула активного поширення в діловому середовищі, в першу чергу на великих підприємствах.

Наприкінці 1990-х років корпоративна соціальна відповідальність отримала новий імпульс до розвитку, який був пов'язаний з критикою глобалізаційних процесів та їх негативних наслідків, підтримки ідеї забезпечення сталого розвитку країн. У 2001 році Комісія Європейського Союзу підготувала та опублікувала «Зелену книгу» – документ, який містив інформацію щодо змісту, ролі та значення корпоративної соціальної відповідальності як для суспільства загалом, так і для окремого підприємства зокрема.

Даний документ викликав активну дискусію серед представників ділових кіл, громадських організацій та науковців. В результаті проведеного обговорення було визнано, що корпоративна соціальна

відповідальність є важливим компонентом успішної діяльності підприємств, одним з визначальних чинників їх конкурентоспроможності у майбутньому. Корпоративна соціальна відповідальність була визнана невід'ємною умовою подолання проблем глобалізації та досягнення стійкого розвитку. У 2003 році Рада Європейського Союзу затвердила Постанову щодо соціальної відповідальності бізнесу, у якій закликала компанії дотримуватися принципів соціальної, екологічної та правової відповідальності, та активніше співпрацювати у даному напрямі з різними групами зацікавлених сторін.

Крім того, ряд Європейських країн, включаючи Францію та Великобританію, вже прийняли ряд законів, що регламентують питання забезпечення стійкого розвитку, поширення принципів корпоративної соціальної відповідальності, запровадження практики проведення соціального та екологічного аудитів.

Ще одним поштовхом до поширення ідеї корпоративної соціальної відповідальності стала діяльність міжнародних організацій, таких як Всесвітня рада підприємців зі сталого розвитку, Міжнародна торгова палата, Міжнародна організація праці, Глобальний договір ООН тощо. Також варто згадати і про ряд ініціатив на підтримку практики підготовки соціальних та екологічних звітів підприємств, які містять поради щодо структури звітів, індикаторів та критеріїв оцінки. В першу чергу, це Глобальні ініціативи з питань звітності, стандарти SA8000 та AA1000 [2, 5].

Однак, не зважаючи на глобалізацію економічних процесів підходи до формування та розвитку ідеї корпоративної соціальної відповідальності в значній мірі залежать від політичного, економічного та соціального становища, культурних та національних особливостей окремої країни. Перші спроби дослідити вплив культурних особливостей на практики корпоративної соціальної відповідальності були здійснені у середині 80-х років. Вчені дослідили як впливають культурні особливості на формування принципів та положень соціальної відповідальності на підприємствах IBM, розташованих у різних країнах світу [3].

На початку 90-х років американський вчений Дж. Орпан опитав менеджерів з США та ПАР щодо їх відношення до ідеї корпоративної соціальної відповідальності. Вченого цікавило розуміння респондентами ідеї корпоративної соціальної відповідальності, відношення до аргументів на підтримку та проти даного підходу, готовність підтримувати та приймати безпосередню участь у громадських ініціативах. Результати дослідження показали, що американські менеджери більш прихильно ставляться до ідеї соціальної відповідальності та згодні приймати участь у громадських ініціативах, а ніж їх колеги з ПАР [2].

Цікавим є дослідження, що було проведене у 2000 році Б. Бертоном, Л. Фаром та Г.Хегартом, під час якого вивчався вплив культурних особливостей на відношення до різних видів відповідальності. Цільовою групою дослідження виступили працівники американських та гонконгських підприємств. В основу дослідження було покладено «піраміду» А. Керолла, відповідно до якої корпоративна соціальна відповідальність поділяється на чотири складові – економічну, правову, етичну та дискреційну (філантропічну) відповідальності [3].

Результати дослідження показали, що американські респонденти приділяють юридичній відповідальності більшого значення ніж їх гонконгські колеги. Головною причиною подібної ситуації дослідники визнали той факт, що юридична культура у США є більш розвиненою, натомість у Гонконгу традиційно більший акцент робиться на обов'язках, а не на правах мешканців. В той же час, незважаючи на велике значення традицій та правил поведінки, респонденти з Гонконгу оцінили економічну відповідальність вище за етичну складову. Пояснюючи даний факт, дослідники відмітили активне поширення серед мешканців Гонконгу протягом останніх десятиліть ідей матеріалізму та прагматизму [3].

Вивчення впливу інституційного середовища на рівень розвитку корпоративної соціальної відповідальності виступає одним із основних напрямів досліджень зарубіжних вчених. Так, під час дослідження, що проводилися у 2008-2009 роках вченими з Великобританії, було визначено чотири основні групи країн, які значно відрізняються за умовами ведення підприємницької діяльності – це англо-саксонські країни (Великобританія, Ірландія), країни Північної Європи (Швеція, Норвегія, Фінляндія, Данія), країни Центральної Європи (Швейцарія, Нідерланди, Німеччина, Бельгія, Австрія) і Латинські країни (Іспанія, Португалія, Франція, Італія, Греція).

В результаті було встановлення, що високий ступінь координації дій зацікавлених сторін не призводить до підвищення рівня корпоративної соціальної відповідальності, навпаки рівень соціальної відповідальності підприємств у країнах з більш ліберальними підходами є значно вищим. Фактично, існування формальних інституційних об'єднань зацікавлених сторін призводить до заміни явних практики корпоративної соціальної відповідальності підприємств на їх «неявні» форми, що виражається у високому ступені соціального регулювання, тобто розробці та запровадженні певних обов'язкових стандартів поведінки підприємства у тих чи інших умовах.

Порівняльний аналіз діяльності підприємств у різних країнах підтверджує думку вчених, що соціальна відповідальність є спробами підприємства компенсувати відсутність тих формальних інституцій, функціональними обов'язками яких є забезпечення належного рівня підтримки різних груп зацікавлених сторін [2, 4].

Як свідчать результати експертного опитування, що було проведено у 2010 році серед провідних українських підприємств газетою «Експерт», біля 60% опитаних відмічають, що через їх заходи у сфері соціальної відповідальності переважно спрямовані на власних співробітників та пов'язані із покращення умов

праці, наданням додаткових соціальних послуг тощо. Фактично, ці дані опосередковано підтверджують висновки англійських вчених щодо компенсаційної ролі соціальної відповідальності підприємства у країнах з низьким рівнем розвитку інституційних об'єднань, адже за умов неналежного рівня розвитку незалежного профспілкового руху захист та забезпечення прав працівників перетворюється на ознаку соціальної відповідальності окремих підприємств [1].

Схожа тенденція спостерігається і у сфері бізнес-освіти. Протягом останніх п'яти років вітчизняні підприємці та громадські діячі проводять активну роботу по створенню бази для викладання основ концепції корпоративної соціальної відповідальності серед студентів, що опановують фах менеджера чи економіста.

Як наслідок, у 2009 році в Університеті банківської справи НБУ у Львові представлено перший в Україні навчальний підручник для ВНЗ "Корпоративна соціальна відповідальність", підготовлений колективом авторів з різних вищих навчальних закладів України. Підручник, розроблений на основі аналізу практики діяльності кращих світових та вітчизняних підприємств, отримав гриф Міністерства освіти і науки України.

У 2010 році робочою групою Міністерства освіти і науки України підготовлено та внесено на затвердження навчальну програму дисципліни «Корпоративна соціальна відповідальність», яка розрахована для студентів, що навчаються за напрямками «економіка та підприємництво», «менеджмент та адміністрування».

Зазначимо, що у Західних країнах перші спроби інтеграції курсу корпоративної соціальної відповідальності у навчальні плани вищих учбових закладів датуються 70-80 роками минулого століття. При цьому даний курс розглядається як складова напрямку підготовки з питань ділової етики, корпоративної культури, соціального обліку та аудиту, сталого розвитку підприємств як на рівні бакалаврату та магістратури, так і докторських програм [2, 4, 5].

Висновки. Підсумовуючи вище зазначене, можна зробити наступні висновки. Глобалізаційні процеси, що характерні для сучасного історичного етапу, вимагають внесення змін до усталеної практики функціонування національних економік в цілому та окремих підприємств зокрема. Як наслідок, відбувається формування загальноєвропейських економічних концепцій, стандартів та механізмів. В той же час, національні та культурні особливості країн продовжують відігравати важливу роль у їх адаптації до конкретних умов.

Подібні протилежні тенденції є характерними і для розвитку концепції корпоративної соціальної відповідальності підприємств, що проявляється у поетапному сходженні від окремих прикладів прояву соціальної відповідальності, характерних для 1970-х років, до формування загальної наукової концепції корпоративної соціальної відповідальності 1990-х років та її поступовій адаптації до національних та конкретних потреб окремих країн у XXI столітті.

Література

1. КСО проекты украинских компаний в условиях экономического кризиса: результаты экспертного опроса // Эксперт [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.expert.ua>. Mele Domenech Corporate Social Responsibility in Spain: An Overview // IESE Business School Working Paper No. 543. Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=673343>
2. Burton Brian K., Farh Jiing-Lih Larry, Hegarty W. Harvey A Cross-Cultural Comparison of Corporate Social Responsibility Orientation: Hong Kong vs. United States Students // Teaching Business Ethics, 2000. – № 4. – p. 151–167. Available at SSRN : <http://ssrn.com/abstract=1007364>
3. Apostolakou Androniki, Jackson Gregory Corporate Social Responsibility in Western Europe: An Institutional Mirror or Substitute? // Working Paper Series University of Bath School of Management. – 2009. – №1. – Available at SSRN : <http://ssrn.com/abstract=1341591>
4. Fairfax Lisa M. Easier Said than Done? A Corporate Law Theory for Actualizing Social Responsibility Rhetoric // Florida Law Review. – 2007. – Vol. 59, No. 4. – P. 771-828. – Available at SSRN : <http://ssrn.com/abstract=1026352>

Надійшла 05.09.2010